

Hekim ve Hemşirelerin Covid-19 Anksiyete ve Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri

Covid-19 Anxiety and Health Anxiety Levels of Physicians and Nurses

Sümeyya BEKTAŞ¹, Pınar FİLİK²

Özet

Amaç: Hekim ve hemşireler COVID-19 sürecinden önemli derecede etkilenmiştir. Bu çalışmada; COVID-19 virüsünün hekim ve hemşireler üzerinde oluşturduğu kaygı düzeyleri ve sağlık anksiyetesi düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın benzer olası küresel olaylarda kriz yönetimine katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Yöntem: Nicel tasarımda, tanımlayıcı tipte, kesitsel bir araştırma olan çalışmamızın örneklemini salgın süresince hastanın tedavi ve bakımından sorumlu olan toplam 120 hekim ve hemşire (40 hekim, 80 hemşire) oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak demografik bilgiler içeren ve kişileri etkileyen stres faktörleri ile başetme yöntemlerini sorgulayan anket formu, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ) ve Sağlık Anksiyetesi Ölçeği kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmamızda katılımcıların %66,7'si hemşire ve %33,3'ü hekimdir. Katılımcıların, %59,2'si kadın, %65'i evlidir. Katılımcıların %85,8'i pandemi döneminde başka bir bölümde görevlendirilmiş ve bu duruma bağlı olarak görevlendirilenlerin %83,3'ü stres yaşamıştır. Koronavirüs anksiyetesi ve sağlık anksiyetesi düzeyleri incelendiğinde meslek durumuna göre farklılık tespit edilmişken ($p<0,05$), çalışma süresine göre farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Sonuç: Salgın boyunca yoğun bir şekilde çalışan hekim ve hemşirelerin bu süreçten olumsuz etkilendiği, stres yaşadığı görülmüştür. Meslek durumuna göre incelendiğinde, hemşirelerin pandemi döneminde hekimlere kıyasla daha yüksek anksiyete seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle sağlık kurumlarındaki yöneticilere risk altındaki çalışanların refahını desteklemeleri konusunda önemli rol düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anksiyete, COVID-19, pandemi, sağlık çalışanları.

Summary

Aim:: Physicians and nurses have been significantly affected by COVID-19 process. In this study, it is aimed to determine anxiety levels and health anxiety levels caused by the COVID-19 virus on physicians and nurses. It is thought that the study may contribute to crisis management in similar possible global events.

Method : Our study is a cross-sectional study of descriptive type in quantitative design. The study population consists of a total of 120 physicians and nurses (40 physicians, 80 nurses) who are responsible for the treatment and care of patients during the illness. As a data collection tool in the research, a questionnaire form containing demographic information and questioning

methods for dealing with stress factors affecting people, The Coronavirus Anxiety Scale (QAS) and the Health Anxiety Scale were used.

Results : In our study, 66.7% of the participants were nurses, 33.3% were physicians. 59.2% were women, 65% were married. 85.8% were assigned to another department during the pandemic period. Therefore 83.3% of those assigned experienced stress. When coronavirus anxiety and health anxiety status were examined, a significant difference was found according to occupational status ($p<0.05$), but no difference was found according to working time ($p>0.05$).

Conclusion: It has been observed that physicians and nurses who worked intensively during the pandemic were adversely affected and stressed by this process. According to our study, nurses had higher anxiety compared to physicians during the pandemic period. Therefore, managers in healthcare institutions are required to further support the well-being of health workers at risk.

Keywords: Anxiety, COVID-19, pandemic, healthcare workers.

GİRİŞ

Salgın hastalıklar; büyük bir tehdit olarak ortaya çıkan ve birçok insanı, sosyal ve ekonomik yönden olumsuz etkileyen hatta ölümlerle sonuçlanabilen küresel bir sorundur^{1,2,3}. İnsanlık, geçmiş yıllar boyunca birçok salgın hastalıkla karşılaşmıştır. Yaşanan bu salgınlar milyonlarca insanın yaşamını kaybetmesine neden olmuştur. İnsanlığın karşılaştığı son salgın ise Koronavirüs Hastalığı-2019 (Covid-19) dur^{4,5}. Bulaşıcı olan bu hastalık yeni ortaya çıkmış ve koronavirüs adı verilen bir virüs neden olmuştur. Hayvanlarda veya insanlarda önemli olumsuz etkileri olabilen bir virüsdür⁶. Bu yeni virüs ilk kez 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmış ve dünya çapında hızla yayılmıştır. Kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan bu virüs milyonlarca kişinin enfekte olmasına ve çok sayıda insanın ölmesine neden olduğu için Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından "COVID-19 Pandemisi" olarak ilan edilmiştir^{1,4,7-10}.

Pandeminin ilan edilmesi ve alınan tedbirlerle normal yaşam şeklinin bozulması, salgının

etkilerinin nasıl ve ne kadar süreceğine ilişkin belirsizlik, hastalığın tedavisi ve/veya yaşanan kayıplarla sınırlı olmadığını düşünmek, pandeminin fizyolojik etkilere neden olduğu kadar psikolojik etkilere de neden olabileceğini göstermektedir^{4,11-13}. Bu nedenle salgını sadece fizyolojik sağlık krizi olarak değil, aynı zamanda ruh sağlığı için de acil durum olarak düşünmek gerekmektedir. Çünkü salgın son bulsa bile normal hayatımıza geri döndüğümüzde psikolojik etkileri muhtemelen aylarca hatta yıllarca sürecektir^{10,14-16}. Ruh sağlığının korunması, fizyolojik sağlığı da olumlu yönde destekleyecektir. Bu nedenle salgının yönetilmesinde toplumun ruh sağlığının korunması oldukça önem taşımaktadır¹¹.

Toplumun ruh sağlığının korunması ve desteklenmesi, bu toplumun sağlığı için çalışan sağlık çalışanlarının refahını sağlamakla başlar¹⁷. Pandemi süresince sağlık kaygısı yönünden toplumun tümünün etkilenmesinin yanında sağlık çalışanları daha çok etkilenmiştir. Çünkü çalışma ortamlarından ve

mesleki rollerinden dolayı pandemi sürecinin bireylere olumsuz etkileri konusunda en fazla risk grubunda sağlık çalışanları bulunmaktadır^{4,18-20}. Sağlık çalışanları en fazla risk grubunda olmalarının yanı sıra bu mücadelede ön cephede olmanın getirdiği bir yükü de üstlenmişlerdir^{7,19,21}. Ön cephede savaşmanın getirdiği bu yük aynı zamanda artan bir iş yüküne dönüşmüştür. Bununla birlikte sağlık çalışanları kendilerinin ve sevdiklerinin enfekte olma ya da sevdiklerini enfekte etme korkusuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu da sağlık çalışanlarını olumsuz yönde etkilemiştir^{18,22,23}.

Sağlık çalışanlarının yaşadığı olumsuz etkileri inceleyen bazı araştırmalar bu bireylerin salgın sürecinde ve sonrasında yukarıda saydığımız ve daha birçok nedenlerden dolayı özellikle travma sonrası stres, korku, kaygı, tükenmişlik ve depresyon yaşadıklarını saptamışlardır^{9,14,19,22,24}.

Görevini ön saflarda yapan hekim ve hemşireyle yapılan bir çalışmada, 230 çalışanın %23'ünde klinik anksiyete belirtileri, %27,4'ünde travma sonrası stres (mesleği sevmeme, istifa etme, tükenmişlik... gibi) belirtileri gösterdiği bulunmuştur⁶. Özellikle hekimlerin sık yaşadığı duygulardan biri de anksiyetedir²⁵. COVID-19 salgını döneminde yapılan başka bir çalışmada hemşirelerin hekimlere ve diğer sağlık çalışanlarına kıyasla daha fazla anksiyete ve depresyon belirtileri gösterdiği bulunmuştur²⁶.

Yaşanılan bu psikolojik belirtiler yalnızca sağlık profesyonellerinin refahına zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda başkalarının sağlık sorunlarını etkili bir şekilde ele alma

yeteneklerini de azaltabilir¹⁷. Bu nedenle sağlık profesyonellerinin ruh sağlığının desteklenmesi ve anksiyete seviyesinin azaltılmasına yönelik birtakım çalışmaların yapılması gerekmektedir²⁷.

AMAÇ

Salgınlar; insanı bedenen ve ruhen olumsuz etkileyen toplum için büyük tehdit oluşturan küresel bir sorundur. Geçmişte yaşanan tüm salgınlarda olduğu gibi yaşadığımız COVID-19 salgınında da ön cephede yer alan sağlık çalışanları her açıdan önemli derecede etkilenmiştir. Bu mücadelenin baş kahramanları ise sağlık çalışanları içinde en büyük grubu oluşturan ve hastayla yakın temasta bulunan hekim ve hemşirelerdir. Çalışmamızda; COVID-19 salgınının hekim ve hemşireler üzerinde oluşturduğu kaygı ve sağlık anksiyetesi düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Yaşanılan olumsuzlukların tespit edilerek çözüm önerilerinin değerlendirilmesiyle bu sürecin ve benzer olası pandemilerin daha rahat yönetilmesine katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

YÖNTEM

Çalışmamız nicel tasarımda, tanımlayıcı tipte, kesitsel bir araştırmadır. Çalışmamızın evrenini Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi, örneklemini ise salgın süresince hastanın tedavi ve bakımından sorumlu olan, çalışmaya katılmayı kabul eden 40 hekim ve 80 hemşire olmak üzere toplam 120 kişi oluşturmaktadır.

Araştırmaya başlayabilmek için Sağlık Bilimleri Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi Etik Kurulu'ndan FSM EAH- KAEK 2022/14 sayılı

FSM EAH- KA EK 2022/6 nolu çalışma numarası ile onay alınmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan ilk 12 soru demografik bilgiler içeren ve son 6 soru kişileri etkileyen stres faktörleri ile başatme yöntemlerini sorgulayan anket formu, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ) ve Sağlık Anksiyetesini Ölçeği kullanılmıştır. Bu anketler 03/02/2022- 03/03/2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ) Lee (2020) tarafından geliştirilmiştir. Cronbach's Alfa değeri 0.93 olan bu ölçek 5 maddeden oluşmaktadır ve tek boyuttur. Biçer vd (2020) tarafından Türkçe'ye uyarlanıp geçerlilik ve güvenilirliği yapılan Koronavirüs Anksiyete Ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri

Anket sonuçlarımıza göre katılımcıların %46,7'si 20-29 yaş arasında, %59,2'si kadın ve %28,3'ü 0-4 yıldır sağlık sektöründe çalışmaktadır. Katılımcıların %66,7'si hemşire ve %33,3'ü hekimdir. %45'i lisans mezunu,

0.832' dir. Sağlık Anksiyetesini Ölçeği ise Salkovskis vd (2002) tarafından geliştirilmiştir. Cronbach's Alfa değeri 0.95 olan bu ölçek 18 maddeden oluşmaktadır. Bedensel belirtilere aşırı duyarlılık ve kaygı ile olumsuz sonuçlar şeklinde iki boyuttur. Bu iki alt boyutun toplamı da sağlık anksiyetesini vermektedir. Aydemir vd. (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanıp geçerlilik ve güvenilirliği yapılan Sağlık Anksiyetesini Ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri 0.91' dir.

BULGULAR

Verilerin analiz edilmesinde tanımlayıcı istatistiklerden, t testi, ANOVA testi ve Pearson korelasyon testinden faydalanılmıştır. Parametrik test tercihinde normal dağılım koşulları test edilmiştir.

%65'i evli, %53,3'ünün çocuğu yok, %22,5'i evini aile büyükleriyle paylaşmakta ve %83,3'ünün kronik rahatsızlığı yoktur. Tanımlayıcı istatistiklere yönelik bulgular Tablo 1. de gösterilmiştir.

		f	%
Yaş	20-29	56	46,7
	30-39	40	33,3
	40-49	24	20,0
Cinsiyet	Kadın	71	59,2
	Erkek	49	40,8
Sağlık sektöründe çalışma süresi	0 – 4 Yıl	34	28,3
	5 – 9 Yıl	28	23,3
	10 – 14 Yıl	32	26,7
	15- ≥20 Yıl	26	21,7
Meslek	Hemşire	80	66,7
	Hekim	40	33,3
Eğitim durumu	Lise mezunu	5	4,2
	Önlisans mezunu	14	11,7
	Lisans mezunu	54	45,0

	Yüksek lisans mezunu	31	25,8
	Doktora mezunu	16	13,3
Medeni durum	Evli	78	65,0
	Bekar	42	35,0
Çocuk sahibi olma	Var	56	46,7
	Yok	64	53,3
Aile büyükleriyle evi paylaşma durumu	Var	27	22,5
	Yok	93	77,5
Kronik hastalık durumu	Var	20	16,7
	Yok	100	83,3

Pandemi dönemine yönelik bulgular incelendiğinde katılımcıların %37,5'i koronavirüs tanısı almış, %66,7'sinin ailesinden biri koronavirüs tanısı almış, %24,2'sinin kendisi veya ailesinden biri koronavirüs tanısı ile hastane yatışı yapmıştır. Katılımcıların %85,8'i pandemi döneminde başka bir bölümde görevlendirilmiş ve bu durumdan kaynaklı olarak görevlendirilenlerin

%83,3'ü stres yaşamıştır. Katılımcıların %43,3'ü pandemi sürecinde koruyucu ekipmana ulaşmakta zorluk yaşamış ve %50'si esnek çalışmıştır. Katılımcıların %65,8'i stresle baş etme yönteminin olduğunu belirtmişken, %85,8'i gelecek olası pandemi durumlarında çalışma motivasyonunu arttıracak faktörlerin olduğunu belirtmiştir. Pandemi dönemine yönelik bulgular Tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo 2. Pandemi Dönemine Yönelik Bulgular

		f	%
Koronavirüs tanısı alma	Evet	45	37,5
	Hayır	75	62,5
Aile bireylerinizden koronavirüs tanısı alma	Evet	80	66,7
	Hayır	40	33,3
Kendisinin veya aile bireylerinin koronavirüs tanısı ile hastanede yatışı	Evet	29	24,2
	Hayır	91	75,8
Pandemi sürecinde çalıştığınız bölüm dışında başka birimde görevlendirilme durumu	Evet	103	85,8
	Hayır	17	14,2
Cevabınız evet ise bu durumun stres yaşatma durumu	Evet	100	83,3
	Hayır	3	2,5
Pandemi sürecinde koruyucu ekipmanlara ulaşma zorluğu	Evet	52	43,3
	Hayır	68	56,7
Pandemi sürecinde esnek çalışma durumu	Evet	60	50,0
	Hayır	60	50,0
	Evet	79	65,8

Pandemi süresince stres faktörleriyle başatme yöntem/yöntemlerinin olma durumu	Hayır	41	34,2
Gelecek olası pandemi durumlarında çalışma motivasyonunuzu arttıracak faktörler olma durumu	Evet	103	85,8
	Hayır	17	14,2

Meslek ve sağlıkla sektöründe çalışma yılına göre koronavirüs anksiyetesi ve sağlık anksiyetesi durumu incelendiğinde, meslek durumuna göre farklılık tespit edilmişken ($p<0,05$), çalışma süresine göre farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Meslek durumuna göre incelendiğinde, hemşirelerin koronavirüs anksiyetesi ve sağlık anksiyetesi, hekimlere

göre yüksektir. Hemşireler pandemi döneminde hekimlere kıyasla daha yüksek anksiyeteye sahip olmuşlardır. Meslek ve sağlık sektöründe çalışma yılına göre koronavirüs anksiyetesi ve sağlık anksiyetesi bulguları Tablo 3 de gösterilmiştir.

Tablo 3. Meslek ve Sağlıkla Sektöründe Çalışma Yılına Göre Koronavirüs Anksiyetesi ve Sağlık Anksiyetesi

		Koronavirüs Anksiyetesi	Sağlık Anksiyetesi	Bedensel Belirtilere Aşırı Duyarlılık Ve Kaygı	Olumsuz Sonuçlar
Ortalama±ss					
Meslek	Hemşire	7,50±5,27	37,69±8,91	29,42±7,32	8,26±2,41
	Hekim	3,81±3,63	33,56±6,92	26,12±6,07	7,43±1,97
	t	4,218	2,702	2,5999	2,050
	p	0,000	0,008	0,011	0,043
Çalışma Süresi	0 – 4 Yıl	4,29±4,73	36,88±8,03	28,29±6,45	8,58±2,37
	5 – 9 Yıl	6,39±4,53	36,42±11,69	28,82±9,57	7,60±2,65
	10 – 14 Yıl	7,37±5,87	35,46±6,22	27,84±5,09	7,62±2,01
	15- ≥20 Yıl	6,03±,24	35,19±7,00	27,34±6,37	7,84±1,91
	F	2,250	0,269	0,223	1,354
	p	0,086	0,847	0,880	0,260

Koronavirüs Anksiyetesi ve Sağlık Anksiyetesi düzeyleri ilişkisi incelenmiştir. Test sonuşlarına göre tüm boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişki mevcuttur ($p<0,05$). Koronavirüs Anksiyetesi ve Sağlık

Anksiyetesi arasında orta şiddetli ve pozitif ilişki söz konusudur ($r:0,405$; $p:0,000$). Koronavirüs anksiyetesi ve sağlık anksiyetesi düzeyleri ilişkisi bulguları Tablo 4 de gösterilmiştir

Tablo 4. Koronavirüs Anksiyetesi ve Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri İlişkisi

		Koronavirüs Anksiyetesi	Bedensel Belirtilere Aşırı Duyarlılık Ve Kaygı	Olumsuz Sonuçlar	Toplam Sağlık Anksiyetesi
Koronavirüs Anksiyetesi	r	1	,406**	,253**	,405**
	p		,000	,005	,000
	n	120	120	120	120
Bedensel Belirtilere Aşırı Duyarlılık Ve Kaygı	r		1	,531**	,973**
	p			,000	,000
	n		120	120	120
Olumsuz Sonuçlar	r			1	,712**
	p				,000
	n			120	120
Toplam Sağlık Anksiyetesi	r				1
	p				
	n				120

TARTIŞMA

Bu çalışmada COVID-19 pandemisi sürecinde hastayla en yakın temasta bulunan hastanın tanı ve tedavisinden sorumlu toplam 120 hekim ve hemşirenin anksiyete ve kaygı düzeyleri incelenmiş olup anksiyete ve kaygı düzeylerini etkileyen ilişkili faktörler araştırılmıştır. Sağlık çalışanları, pandemi döneminde mental açıdan etkilenmiş olup COVID-19 ile ön sahada birebir mücadele eden, hastayla en yakın çalışan meslek grubu olan hekim ve hemşirelerin kaygı ve stres düzeylerinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalarda enfekte hastalara hizmet sunan çalışanların, psikolojik etkilenme durumlarının diğer sağlık çalışanlarına kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir^{4,10,18,19}. Salgın döneminde sağlık çalışanlarında yapılan bir çalışmada ve enfekte hastalara hizmet sunan hekim ve hemşirelerde yapılan başka bir çalışmada anksiyete^{28,29}, stres ve depresyon belirtilerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu olumsuz belirtilere, sosyal desteğin olmaması,

sosyal izolasyon ve damgalanmanın neden olduğu belirtilmiştir²⁹. Ayrıca pandemi döneminde artan iş yükü sonucu daha yoğun ve uzun süre çalışmak da stres ve anksiyete nedenleri arasındadır^{10,22,30}.

Yaptığımız çalışmada hekim ve hemşirelerin anksiyete düzeyi orta seviyede bulunmuştur. Bu durumun araştırmanın pandemi döneminin ikinci yılında yapılmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çalışmamızda katılımcılar meslek durumuna göre incelendiğinde, hemşirelerin koronavirüs anksiyetesi ve sağlık anksiyetesi, hekimlere göre yüksektir. Hemşireler pandemi döneminde hekimlere kıyasla daha yüksek anksiyeteye sahip olmuşlardır. Hekim ve hemşire arasındaki bu farklılık hemşirelerin hastalarla daha sık ve daha yakın temasta bulunması^{26,31}, daha düzensiz ve sık gece nöbetlerinin olması, kadın cinsiyetine sahip olması gibi birçok etkenle açıklanabilir. Bu olumsuz sonuçların düzeltilmesinde hemşire yöneticiler hayati bir rol oynar³². Olumsuzluklarla başedebilmek için

çalışma şeklinin uygun vardiyalar ve molalar ile düzenlenmesi önerilmektedir^{18,33}. Yine yapılan birçok çalışmada da tıbbi personelin tıbbi olmayan personele göre daha fazla olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır. Ayrıca hemşirelerin de hekilere kıyasla psikososyal açıdan daha fazla etkilendiği bulunmuştur. Bu durumun en muhtemel nedeni tıbbi olmayan personelin enfekte hastalarla yakın temasta olmaması ve böylece risk fatörlerine fazla maruz kalmaması olabilir³¹.

Çalışmamızda bazı katılımcılar stresle başa çıkma yolu olarak alkol alma, uyuma, film izleme ve ibadet etme gibi yollara başvurduklarını özel olarak belirtmiştir. Ayrıca maddi desteğin de çalışma motivasyonlarını arttırabileceğini söylemişlerdir. Çalışmamızla benzer olarak ABD'de de 775 yetişkin ile yürütülen bir araştırmada anksiyete ile başa çıkma yolu olarak alkol ve uyuşturucuya başvurulduğu bildirilmiştir³⁴.

Virüsten korunmak için kullanılması son derece önemli olan koruyucu ekipman sınırlılığı da sağlık çalışanlarını ruhsal olarak olumsuz etkilemiştir^{2,4,9,10,18}.

Çalışmamızda katılımcıların %43,3'ü pandemi sürecinde koruyucu ekipmana ulaşmakta zorluk yaşadığını belirtmiştir. Bu durumun katılımcılarımız açısından stres faktörü olduğunu düşünmekteyiz.

Pandemi döneminde hastane yönetimi tarafından sağlık personelinin çalışmakta olduğu bölümün değiştirilmesi (örneğin; bir ameliyathane hemşiresinin farklı bir alanda görevlendirilmesi) sağlık çalışanı açısından stres faktörü olmuştur^{22,35}. Literatürle uyumlu olarak çalışmamızda katılımcıların pandemi

döneminde başka bir bölümde görevlendirildikleri ve bu durumun onlarda strese sebep olduğu saptanmıştır.

Literatüre göre sadece pandemi döneminde değil pandemi sonrasında da sağlık personellerinde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), anksiyete, depresyon ve tükenmişlik belirtileri olabileceği düşünülmektedir¹⁸. Bu belirtilere yönelik Çin' de yapılan araştırmalarda psikolojik hizmetler veriliyor olsa da, akıl sağlığı konusunda duyarlılık ve eğitim eksikliğinin, oradaki sağlık personelinin performansını ve sağlık sonuçlarını genellikle olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Bu bağlamda, psikiyatristler ve klinik psikologlar risk altındaki sağlık personelinin³⁷, etkilenen kişilerin ve onların ailelerinin^{36,37}, ve halkın refahını desteklemede çok önemli bir rol oynamaktadırlar³⁶. Ayrıca hastalığın tedavisi, lokal seyri gibi yeterli ve yerinde bilgiler verilmesi, el hijyeni, maske takmak gibi koruyucu önlemlerin alınmasının kişileri psikolojik olarak rahatlattığı, anksiyete ve depresyon düzeylerini azalttığı gösterilmiştir³⁸.

Sadece bir hastanede belli sayıda kişilerle yapılmış olması çalışmamızın kısıtlılığdır. Örnekleme daha büyük çalışmalar yapılması önerilmektedir.

SONUÇ

COVID-19 pandemisi sırasında hizmet veren hekim ve hemşireler psikolojik olarak olumsuz etkilenmiştir. Hekimlere kıyasla hemşirelerin anksiyete düzeyi daha fazladır. Pandemi sırasında artan iş yükü, izinlerin kaldırılması, alışkın oldukları görev yerlerinin değiştirilmesi, virüsü alma ve sevdiklerine bulaştırma korkusu,

ailelerine vakit ayıramama, ilk dönem kreşlerin kapanması, maddi ve manevi olarak yeterince desteklenmeme gibi durumlar çalışanları iyice yormuş streslerini arttırmıştır.

Pandeminin ilk dönemlerine göre şuanda sağlık çalışanlarında bir rahatlama olduğu görünse de hala yeterli değildir. Bu olumsuz etkilerin ortadan kalkması ve pandemi sonrasında da devam etmemesi için bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. İlk olarak ruh sağlığını korumak, güçlendirmek ve stres yönetimini uygulayabilmek amacıyla psikososyal destek programlarının sağlık taramalarına eklenerek rutin olarak uygulanması önerilmektedir. Bilimsel toplantıları uzaktan online yapmabilmek için eğitimler verilmelidir. Ayrıca maddi destek arttırılmalıdır.

Ülkemizdeki sağlık kurumları pandemiye çok hızlı ve etkin bir biçimde hazırlanmıştır. Ancak bu hızlı değişim çalışanları oldukça yormuştur. Bu nedenle olası pandemileri daha rahat atlatmak için kurumların acil durum planını yeniden düzenlemesi önerilir. Kurum içi işleyişin düzenlenmesi, çalışma düzeninin planlanması, öncülük edecek ve eğitim verecek ekiplerin oluşturulması sunulacak sağlık hizmetinin daha etkin ve kaliteli olmasını sağlayacaktır.

Teşekkür: Pandemi süresince özveri ile çalışan tüm sağlık çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca çalışmamızın her aşamasında bizi destekleyen, yüreklendiren Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Çatak ve Doç.Dr. Osman Bektaş'a çok teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. Nakışçı Kavas B, Develi A. Çalışma Yaşamındaki Sorunlar Bağlamında COVID-10

Pandeminin Kadın Sağlık Çalışanları Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. 2020;4(2)

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1202818> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

2. Birimoğlu Okuyan C, Güneş E, Yeşilyurt E. COVID-19 Pozitif Hastaya Hemşirelik Bakımı Veren Bir Hemşirenin Deneyimleri: Olgu Sunumu. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi* 2020;5(4): S705-S708 doi: 10.26453/otjhs.757164 (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1165901>

3. Sheraton M, Deo N, Dutt T, Surani S, Hall-Flavin D, Kashyap R. Psychological effects of the COVID 19 pandemic on healthcare workers globally: A systematic review. *Psychiatry Research* 292. 2020; 113360.

<https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113360>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7833307/pdf/main.pdf> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

4. Arpacıoğlu MS, Baltacı Z, Ünübol B. COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarında tükenmişlik, Covid korkusu, depresyon, mesleki doyum düzeyleri ve ilişkili faktörler. *Cukurova Med J*. 2021; 46(1):88-100 DOI: 10.17826/cumj.785609

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1257678> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

5. Kisely S, Warren N, McMahon L, Dalais C, Henry I, Siskind D. Occurrence, Prevention, And Management Of The Psychological Effects Of Emerging Virus Outbreaks On Healthcare Workers: Rapid Review And Meta-Analysis. *National Library of Medicine*. 2020 May 5. doi: 10.1136/bmj.m1642

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7199468/> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

6. Aloğlu N, Gecdi T. Sağlık Personelinin Pandemi Sürecinde Duygu Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences*. 2021;6(12):S29-S39

Doi: <http://dx.doi.org/10.46648/gnj.196>

https://www.researchgate.net/profile/Nihal-Aloglu-2/publication/351972865_SAGLIK_PERSONELININ_PANDEMI_SURECINDE_DUYGU_DURUMLARININ_BAZI_DEGISKENLER_ACISINDAN_INCELENMESI_INVESTIGATION_OF_THE_EMOTIONS_OF_HEALTH_PERSONNEL_DURING_THE_PANDEMIC_PROCESS_IN_TERMS_OF_SOME_VARIABLES/links/60b2b960299bf1f6d58498d8/SAGLIK_PERSONELININ-PANDEMI-SURECINDE-DUYGU-DURUMLARININ-BAZI-DEGISKENLER-ACISINDAN-INCELENMESI-INVESTIGATION-OF-THE-EMOTIONS-OF-HEALTH-PERSONNEL-DURING-THE-PANDEMIC-PROCESS-IN-TERMS-OF-SOME-VARIABLE.pdf (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

7. Conti C, Fontanesi L, Lanzara R, Rosa I, Porcelli P. Fragile heroes. The psychological impact of the

COVID-19 pandemic on health-care workers in Italy. 2020 <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242538>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7673566/pdf/pone.0242538.pdf> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

8. Sampaio F, Sequeira C, Teixeira L. Impact Of COVID-19 Outbreak On Nurses' Mental Health: A Prospective Cohort Study. *Environmental Research* 194. 2021; 110620 <https://doi.org/10.1016/j.envres.2020.110620> <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7732227/pdf/main.pdf> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

9. Zhang W, Wang K, Yin L, ve ark. Mental Health and Psychosocial Problems of Medical Health Workers during the COVID-19 Epidemic in China. 2020. *Clinical Note. Psychother Psychosom.* DOI: 10.1159/000507639 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7206349/pdf/ppp-0001.pdf> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

10. Aşkın R, Bozkurt Y, Zeybek Z. Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri Ve Terapötik Müdahaleler. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2019;37 (ES Bahar) s.304-s318 <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/4265/304-318.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

11. Eren Bana P. Covid-19 Salgını Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Yaşadığı Olumsuz Durumların Ve Sosyal Damgalanma Algısının Değerlendirilmesi. *Research Journal of Business and Management.* 2020;7(4):s288-s298. DOI: 10.17261/Pressacademia.2020.1325 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1482168> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

12. Biçer İ, Çakmak C, Demir H, Kurt ME, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi,* Ocak 2020;25(ES 1) DOI: 10.21673/anoloklin.731092 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1115967> (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

13. Çiçek B, Almalı V. COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kaygı Öz-yeterlilik ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Özel Sektör ve Kamu Çalışanları Karşılaştırması. *Turkish Studies.* August 2020;15(4): s241-s260 DOI: 10.7827/TurkishStudies.43492 <https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=61273430-aeef-4fa3-8bd5-27a0fe9c5c11.pdf&key=43492> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

14. Vizheh M, Qorbani M, Arzaghi SM, Muhidin S, Javanmard Z, Esmaili M. The mental health of healthcare workers in the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Journal of Diabetes & Metabolic Disorders.* 2020 Dec; 19(2):s1967 s1978 doi: 10.1007/s40200-020-00643-9

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7586202/> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

15. Çankaya M. Covid-19 Pandemisi Ve Sağlık Çalışanlarının İyilik Hali Değişimi. *Atlas INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 7. PROCEEDING Book.* 23-25 September 2020 Budapest, Hungary Editors Prof. Dr. Henrietta NAGY Dr. Ragif HUSEYNOV <http://earsiv.hitit.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11491/5811/tam%20metin%20bildiri%20kitap%C4%B1%2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

16. Out A, Charles CH, Yaya S. Mental Health and Psychosocial Well-Being During The COVID-19 Pandemic: The Invisible Elephant In The Room. *International Journal of Mental Health Systems.* 2020;14:38 <https://doi.org/10.1186/s13033-020-00371-w> <https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s13033-020-00371-w.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

17. Preti E, Di Mattei V, Perego G ve ark. The Psychological Impact of Epidemic and Pandemic Outbreaks on Healthcare Workers: Rapid Review of the Evidence *Current Psychiatry Reports* (2020) 22: 43. https://doi.org/10.1007/s11920-020-01166-https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7350408/pdf/11920_2020_Article_1166.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

18. Çakır Kardeş V. Pandemi Süreci ve Sonrası Ruhsal ve Davranışsal Değerlendirme. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi.*2020;2: s160-s169 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1157644> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

19. Işıklı S. Covid-19 Salgını'nın Psikolojik Sonuçları Ve Etkili Başa Çıkma Yöntemleri. 01 Haziran 2020 <https://corona.hacettepe.edu.tr/wp-content/uploads/2020/06/Covid-19-psikolojik-sonuclari-basa-cikma-yontemleri.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

20. Güvenç R, Dr. Baltacı E. Covid-19 Ve Sağlık Çalışanlarının Ruh Sağlığı. Türk Tabipler Birliği. Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part41.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

21. Huang L, Lei W, Xu F, Liu H, Yu L. Emotional Responses and Coping Strategies in Nurses and Nursing Students During Covid-19 Outbreak: A Comparative Study. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237303> August 7, 2020 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7413410/pdf/pone.0237303.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

22. Hoşgör H, Ülker Z, Sağcan H. Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarında Covid-19 Anksiyetesi ve

Mesleki Performans İlişkisinin Tanımlayıcı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Kasım 2020;7(3), s865-s886, 30.11.2020.

<https://doi.org/10.30798/makuiibf.793641>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/makuiibf/issue/57961/793641> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

23. Yüncü V, Yılan Y. COVID-19 Pandemisinin Sağlık Çalışanlarına Etkilerinin İncelenmesi: Bir Durum Analizi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Ekim 2020; Ek Sayı.s373-s401

[Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi » Makale » COVID-19 Pandemisinin Sağlık Çalışanlarına Etkilerinin İncelenmesi: Bir Durum Analizi \(dergipark.org.tr\)](https://www.igdiruniv.edu.tr/icerik/icerik.asp?icerik=1332560) (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

24. Wu AW, Buckle P, Haut ER ve ark. Supporting the Emotional Well-being of Health Care Workers During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Patient Safety and Risk Management* 2020; 25(3)s93-s96 DOI: 10.1177/2516043520931971

[Supporting the Emotional Well-being of Health Care Workers During the COVID-19 Pandemic \(sagepub.com\)](https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2516043520931971) (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

25. Erdoğan C, Doğan S, Çakmak R, Olmuşçelik O, Kızılaslan D, Çiftçi B. Yeni Tip 2019 COVID ve COVID Dışı Servislerde Çalışan Hekimlerde Anksiyetenin Değerlendirilmesi. *Türk Yoğun Bakım Dergisi*. 2021;19(1):s87-s94

[10.4274/tybd.galenos.2021.02419 https://www.turkishjic.org/archives/archive-detail/article-preview/yeni-tip-2019-covid-ve-covid-d-servislerde-alan-heki/49780](https://www.turkishjic.org/archives/archive-detail/article-preview/yeni-tip-2019-covid-ve-covid-d-servislerde-alan-heki/49780) (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

26. Işık M, Kırılı U, Güzel Özdemir P. Covid-19 Pandemisinde Sağlık Çalışanlarının Ruh Sağlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2021;32(4):s225-s234 <https://doi.org/10.5080/u25827>

https://www.turkpsikiyatri.com/PDF/C32S4/tr/tpd_c32_s4_225-234.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

27. Saruç S, Kızıldaş A. COVID-19 Pandemi Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Anksiyete Düzeylerinin Psikolojik Sağlamlıkları Ve Yaşadıkları Sorunlar Açısından İncelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 2021;12(4):314-323 DOI: 10.14744/phd.2021.04378

<https://jagjournalagent.com/phd/pdfs/PHD-04378-RESEARCH-ARTICLE-SARUC.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

28. Hiçdurmaz D, Üzar-Özçetin YS. COVID-19 Pandemisinde Ön Safta Çalışan Hemşirelerin Ruhsal Sağlığının Korunması ve Ruhsal Travmanın Önlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 2020;7(Özel Sayı), s1-s7 DOI: 10.31125/hunhemsire.775531

https://www.hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_337.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

29. Öztürk M, Tuncer Ertem G, Kotanoğlu MS, Erdiç FŞ, Kınıklı S. Covid-19 Pandemisinde Görev

Alan Sağlık Çalışanlarının Algıladıkları Sosyal Desteğin Depresyon, Anksiyete Ve Stres Düzeylerine Etkisi. *Ankara Eğt. Arş. Hast. Derg.* 2021; 54(1): s70-s77 DOI: 10.20492/aeahtd.806895

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1332560> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

30. Kurnaz D, Karaçam Z. Ebe ve Hemşirelerin COVID-19 Pandemi Sürecinde Yaşadığı Psiko-Sosyal ve Mesleki Zorluklar. *Journal of Education and Research in Nursing*. 2021;18(Supp. 1): 65-68 DOI: 10.5152/jern.2021.82698

<https://jern-nursing.org/Content/files/sayilar/89/65-68.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

31. Uyurdağ N, Eskicioğlu G, Aksu S, Soyata AZ. COVID-19 Pandemisi Sırasında Sağlık Çalışanlarında Psikososyal Etkilenme İle İlişkili Risk Etkenleri ve Koruyucu Etkenler: Bir Sistemik Derleme. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, Ocak 2021; 26(1) DOI: 10.21673/anadoluklin.783596

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1251407> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

32. Leodoro JL, Santos JL. Covid-19 Anxiety Among Frontline Nurses: Predictive Role Of Organisational Support, Personal Resilience And Social Support.2020. doi: 10.1111/JONM.13121

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7436313/pdf/JONM-9999-na.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

33. Muller AE, Hafstad EV, Himmels JPW ve ark. The Mental Health Impact Of The Covid-19 Pandemic On Healthcare Workers, And Interventions To Help Them: A Rapid Systematic Review. *Psychiatry Research* 293. 2020; 113441 <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113441>

<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0165178120323271?token=C6A269F709D05F19D1BF22A3B8FBEC056AB7680C64F63E1CAF81B1470A6B38FE8FDBDB319739EAE269ACE268654E00ED&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220710203541> (Erişim Tarihi: 10.07.2022)

34. Güloğlu B, Yılmaz Z, İstemihan FY, Arayıcı SN, Yılmaz S. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Bireylerdeki Anksiyete Ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Kriz Dergisi*. 2020;28 (3): s135-s150

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1194013> (Erişim Tarihi: 10.07.2022)

35. Kordalı G. Pandemi Sürecinde Çalışanlara Yönelik Riskler Çalışana Destek Ve Özbakım. 2020 <https://idealsosyalhizmet.com/icerik/uploads/2020/08/Pandemi-surecinde-calisan-ayonelik-riskler-calisan-destek-ve-ozbakimmm.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

36. Banerjee D. The COVID-19 Outbreak: Crucial Role The Psychiatrists Can Play. *Asian J Psychiatr*. 2020 Apr; 50:102014. doi: 10.1016/j.ajp.2020.102014

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7270773/> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

37. Philip J, Cherian V. Factors Affecting the Psychological Well-being of Health Care Workers During an Epidemic: A Thematic Review. *Indian J Psychol Med.* 2020 Jul 14;42(4):s323-s333. doi: 10.1177/0253717620934095

[Factors Affecting the Psychological Well-being of Health Care Workers During an Epidemic: A](#)

[Thematic Review \(sagepub.com\)](#) (Erişim Tarihi: 10.07.2022)

38. Hacıoğlu Yıldırım M. Covid-19 Pandemisinin Ruh Sağlığına Etkileri. TÜSAD. 2020 <https://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/881/131020201683-bolum12.pdf> (Erişim Tarihi: 10.07.2022)

Geliş Tarihi: 04.07.2022

Kabul Tarihi: 23.08.2022

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Eğitim Ve Araştırma Hastanesi e-posta: sumeyyabektas@hotmail.com ORCID: